DIALECTUL – O INCURSIUNE BIBLIOGRAFICĂ
The Dialect – A Bibliographical 'Foray'

Maria-Laura RUS[1]

Abstract

We focused in this paper upon the term 'dialect', as it is defined by different linguists beginning with Ferdinand de Saussure (structural linguistics), continuing with sociolinguistics and ending with the authors of 'Nouveau dictionnaire encyclopédique des sciences du langage' (O. Ducrot, J. M. Schaeffer). The main observation is that the majority of linguists define the dialect in reference to language.

Keywords: dialect, language, local/regional speaking, linguistic transfer, linguistic variety

Conceptele esențiale de tipul „dialect", „idiom", „limbă", cu care operează dialectologii au fost preluate din lingvistică şi definite în maniera proprie fiecărei şcoli lingvistice.

În prezentul articol ne-am propus o incursiune în bibliografia termenului „dialect", pornind de la lingvistica structuralistă (şi anume de la Ferdinand de Saussure), trecând prin sociolingvistică şi ajungând la punctul de vedere exprimat de versiunea din 1996 a *Noului dicționar enciclopedic al științelor limbajului*.

În tratatele româneşti de dialectologie se regăseşte ideea lui Ferdinand de Saussure conform căreia dialectele sunt idiomuri „care nu se deosebesc decât într-o mică măsură"; de aici rezultă faptul că înțelegerea conceptului de „dialect" necesită raportarea la „idiom" şi respectiv la „limbă". Pentru lingvist între „dialecte şi limbă există o diferenţă de cantitate şi nu de natură".

În aceeaşi direcție se înscriu definițiile lui Antoine Meillet şi Jean Marouzeau. Pentru primul, „dialectul este un ansamblu de graiuri diferite, prezentând caractere comune şi mai asemănătoare între ele decât sunt cele ale altor graiuri ce aparțin aceleiaşi limbi"[2].

Jean Marouzeau considera că „un dialect se defineşte printr-un ansamblu de particularități în sensul că gruparea lor dă impresia unui grai distinct de graiurile vecine, în ciuda înrudirii care le uneşte"[3].

În aceeaşi perspectivă fixată de Ferdinand de Saussure poate fi plasat şi R. A. Budagov, întrucât el situează dialectul în lingvistica externă, adică în acea parte a studiului limbii care se interesează de schimbările ce nu au consecințe asupra a ceea ce Saussure considera a fi „organismul interior al limbii". Astfel, Budagov considera că dialectul este „vorbirea caracteristică unei numite regiuni, care are anumite particularități în domeniul foneticii, gramaticii şi vocabularului". În prelungirea acestei idei, el era de părere că

[1] Assistant Prof, PhD, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureș
[2] Antoine Meillet, *La méthode comparative en linguistique historique*, 1954, p. 54.
[3] Jean Marouzeau, *Lexique de la terminologie linguistique*, 1961, p. 75.

BDD-A27268 © 2017 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:54 UTC)

particularităţile se manifestă doar la nivelul foneticii, ele extinzându-se apoi firesc în vocabular. Ceea ce este important de evidenţiat aici este manifestarea caracterului strict descriptiv, mai ales în plan fonetic şi lexical al geografiei lingvistice, indiferent de statutul acesteia: metodă sau ştiinţă echivalentă dialectologiei.

Odată cu André Martinet, se observă o îndepărtare de direcţia impusă de Saussure. Astfel, Martinet vorbeşte în maniera modelului individualist: „abordarea conceptului limbă presupune un demers de uitare atât a faptului că toţi indivizii uneia şi aceleiaşi comunităţi nu vorbesc identic”[4], cât şi a faptului că „divergenţele se pot extinde la anumite părţi din structura limbii”. La acest lingvist, abordarea conceptului „dialect” şi a celui de „limbă” subliniază adevărul că „orice om aparţine unei comunităţi lingvistice”. Mai mult, „lumea e împărţită în corpuri politice – afirmă Martinet –, fiecare corp politic foloseşte oficial o anumită limbă”. De aici aparenta concluzie că „toţi indivizii ce aparţin aceleiaşi naţiuni alcătuiesc o comunitate lingvistică omogenă şi închisă”[5]. În acest punct lingvistul evidenţiază greşeala definirii limbii prin raportare la corpul politic. Această eroare se regăseşte în a se accepta ideea că „există limbă de îndată ce există corpul politic naţional”, respectiv că „un idiom ar merita din acest punct de vedere titlul de limbă în măsura în care el este un instrument al unui stat organizat”. O corecţie a erorii conduce la definirea conceptelor „prin raportare”, respectiv prin a identifica specificitatea „graiului” în opoziţie cu „vorbirea locală” şi a „vorbirii locale” în opoziţie cu „limba”.

Martinet defineşte „vorbirea locală” drept:

- „forma lingvistică învăţată în sânul familiei;
- un sistem relativ divergent pentru ca vorbitorul să-l conceapă ca pe un registru diferit;
- vorbirea curentă, forma locală a idiomului general”.

Lingvistul francez menţionează câteva particularităţi ale „vorbirii locale”, referindu-se şi la ceea ce el numeşte „vorbire generală”. Astfel, el vorbeşte despre:

- caracterul „nedesăvârşit”, vorbirea locală fiind o formă lingvistică rudimentară, o etapă în evoluţia unei limbi;
- caracterul tranzitoriu, vorbirea locală fiind formă ce nu are şanse să se menţină şi trebuie să dispară prin „contopire treptată cu forma locală a vorbirii generale”;
- caracterul politic, în sensul că, de cele mai multe ori, vorbirea locală continuă să fie folosită în opoziţie cu „limba oficială” care şi-a câştigat recent statutul însemnat.

Având în vedere particularităţile expuse mai sus şi raportându-le la limba noastră, Martinet vorbeşte despre opoziţia dintre aşa-numitele limbi unitare (care nu cunosc diferenţieri teritoriale) şi cele care cunosc diversităţi teritoriale. Dacă este aplicat la ţări precum Italia, Germania etc., termenul „dialect” reprezintă, în opinia lui Martinet, „o judecată de

[4] André Martinet, *Elemente de lingvistică generală*, 1970.
[5] Idem.

BDD-A27268 © 2017 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:54 UTC)

valoare". „Oricare ar fi sentimentele pe care le încearcă un german sau un italian pentru dialectul său, el nu s-ar gândi să-l pună pe același plan cu limba națională. Bavareza este germană, piemonteza este italiană, dar există o formă a germanei care nu e dialect, ci e limbă …". În privința limbii noastre, el subliniază clar procentul mic de diferențiere între graiurile de pe teritoriul românesc în comparație cu cele din Europa occidentală și continuă afirmând că „pe baza vorbirii din nordul Munteniei și sudul Ardealului s-a constituit o limbă națională care tinde din ce în ce să ia locul graiurilor locale".

Și sociolingviștii au fost interesați de termenul în cauză. Astfel Joshua Fishman considera că nu există concurență între termenii „dialect" și „varietate lingvistică". Varietatea de origine geografică este cunoscută sub denumirea de „dialect". Cu toate acestea, el poate simboliza și elemente nongeografice. Fishman oferă un exemplu în acest sens: dacă imigranții unei țări A formează într-o țară B o minoritate importantă, aici se va forma un dialect A care pentru populația țării B va fi altceva decât limba unei regiuni. Fishman consideră că vorbitorii acestui dialect sunt de condiție inferioară, astfel încât dialectul A devine „simbolul unei poziții inferioare din punct de vedere social; ceea ce constituie deci o varietate regională devine, din dialect, un sociolect"[6]. Un dialect este și pentru Fishman o „subunitate regională a limbii înainte de toate în forma sa vorbită populară"[7], însă, pentru sociolingvist, „cuvântul limbă posedă o semnificație superioară", în timp ce termenul „dialect posedă o semnificație subalternă", limbă și dialect fiind termeni ce reclamă o „cunoaștere a clasificării la care aparțin".

Dinspre lingvistică spre sociolingvistică , varietatea de limbă desemnată de termenul dialect menține o serie de determinări de natură socială. Astfel, Edward Sapir consideră că „un dialect nu e altceva decât expresia la scara societății a tendinței universale spre variante individuale în utilizarea limbii"[8]. Aceste variante influențează nivelul fonetic și prozodic, precum și vocabularul. Sapir este primul care afirmă că nu există nicio limbă care să fi rezistat tendinței de ramificare în dialecte (cu excepția limbilor conservate în mod artificial). În timp, unul dintre dialecte poate să își asume statutul de limbă independentă.

Sapir vorbește despre două categorii de dialecte:

- cele provenite din diferențierea internă a unei limbi și
- cele care își au originea în transferurile lingvistice.

Prima categorie se referă la diferențierile din cadrul uneia și aceleiași limbi , în timp ce a doua categorie se referă la o comunitate care împrumută o altă limbă, introduce în limba adoptată anumite particularități ale vechii limbi, iar acestea duc la diferențierea limbii adoptate de ceea ce a fost ea înainte, adică duc la un dialect. Se regăsește, astfel, aici, un punct de plecare pentru clasificarea dialectelor ca interne și externe, respectiv ca varietăți convergente și ca varietăți divergente.

[6] Joshua Fishman, *Sociolinguistique*, 1971.
[7] Idem.
[8] Edward Sapir, *Despre limbă: o introducere în studiul vorbirii*, 2016.

BDD-A27268 © 2017 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:54 UTC)

Sapir afirmă că limba „se prezintă sub un anumit număr de forme recunoscute şi normalizate numite limbi". La rândul lor, acestea se subîmpart în variante şi subvariante, numite dialecte. Definite prin raportare la limbă, „dialectele locale sunt limbi ale minorităţilor – afirmă Sapir –, forme de limbă bine diferenţiate utilizate de către o naţionalitate care trăieşte cu statut de minoritate în cadrul politic al unei naţiuni".

În aceeaşi direcţie de definire a dialectului prin raportare la limbă şi prin referire la capacitatea individualizatoare a vorbitorului, se pronunţă Oswald Ducrot şi Jean Marie Schaeffer în *Noul dicţionar enciclopedic al ştiinţelor limbajului*. Pentru aceştia limba naţională este „limba recunoscută de un stat ca limbă de comunicare internă"[9]. Aceasta este „târziu stabilită", existând situaţii în care avem mai multe limbi oficiale. Supremaţia unei variante este datorată tocmai dialectelor de care se diferenţiază. Acest dicţionar nu stabileşte diferenţe între „limba naţională" şi „limba oficială", ceea ce ar conduce spre concluzia că ele sunt două concepte echivalente. „Dialectul" sau „graiul" este definit iniţial ca „o vorbire regională", apoi „o vorbire locală în interiorul unei naţiuni unde domină în mod oficial o altă vorbire"[10]. De aici „caracterul foarte politic al noţiunii".

În ceea ce priveşte dinamica variantelor teritoriale, Ducrot şi Schaeffer acceptă că un dialect îşi poate revendica un „uzaj oficial", ceea ce conduce la retragerea statutului de dialect şi la înălţarea lui la rangul de limbă. Ca şi limba, dialectul este constituit „dintr-o multitudine de moduri de vorbire locale, adesea destul de diferite, pentru ca vorbitorii unuia să aibă dificultăţi de a se înţelege cu vorbitorii altuia"[11]. Cei doi autori văd diferenţele de la nivel fonetic şi lexical drept o consecinţă a coexistenţei dialectului (dialectelor) cu limba naţională. Drept urmare, aşa cum precizam mai sus, referirea la dialect se face prin raportare la limbă: „Când un mod de vorbire este considerat dialect, el este «perceput» (s.a.) în acelaşi timp ca fiind înrudit cu o «limbă oficială»: este un dialect al unei anumite limbi".

Exprimându-se rezerve cu privire la posibilitatea de a raporta orice diversitate la o limbă, se înregistrează aici o limită a metodei utilizate în vederea identificării idiomului cu statut de limbă şi a celui cu statut de dialect. Criteriul înrudirii, de exemplu, este privit cu rezerve: „Înrudirea existentă între graiuri şi o «limbă oficială» (s.a.) nu înseamnă câtuşi de puţin că primele sunt derivate din a doua, că există o filiaţie de la limba oficială la graiuri". Exemplele oferite de autori subliniază fie situaţia în care „un mod de vorbire regional a fost extins în mod autoritar la ansamblul unei naţiuni", fie situaţia în care o funcţie culturală a unui idiom a determinat o schimbare de statut.

În concluzie, în definirea „dialectului" la toţi aceşti lingvişti se constată instituirea de opoziţii cu unităţi de metalimbaj, mai precis o raportare a dialectului la noţiunea de „limbă", ceea ce poate pune în evidenţă anumite limite ale metodei. S-au operat distincţii ce au la bază diverse moduri de a înţelege conceptele de „dialect", respectiv „limbă", astfel identificându-se diviziuni cu legitimare inter sau extrasistemică.

[9] Ducrot, Oswald, Schaeffer, Jean-Marie, *Noul dicţionar enciclopedic al ştiinţelor limbajului*, 1996, p.93.
[10] Idem.
[11] Ibidem.

BDD-A27268 © 2017 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:54 UTC)

Bibliografie (selectivă)

Ducrot, Oswald, Schaeffer, Jean-Marie, *Noul dicţionar enciclopedic al ştiinţelor limbajului*, Editura Babel, Bucureşti, 1996

Fishman, Joshua, *Sociolinguistique*, Nathan, 1971

Martinet, André, *Elemente de lingvistică generală*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970

Sapir, Edward, *Despre limbă: o introducere în studiul vorbirii*, Editura Demiurg, 2016

Saussure, Ferdinand de, *Curs de lingvistică generală*, Editura Polirom, Iaşi, 2000

BDD-A27268 © 2017 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:54 UTC)